

การประเมินหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2555)

ดร.อุษณีย์ เทพรชัย, กัญญา ชื่นอารมณ, สมหมาย หิรัญนุช และ อัมมิมา สายบุญศรี*

~~~~~

คำสำคัญ : การประเมินหลักสูตร

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินคุณภาพหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2555) คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี และศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารหลักสูตร กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหลักสูตร อาจารย์ผู้สอน นักศึกษาปัจจุบัน พยาบาลพี่เลี้ยงจากแหล่งฝึก ผู้สำเร็จการศึกษาและผู้บังคับบัญชาของผู้สำเร็จการศึกษา เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบสอบถาม และแนวทางการทำกลุ่มสนทนา (Focus group) ตรวจสอบความตรง (Validity) ของเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป หาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านการบริหารหลักสูตร (Curriculum management) ในภาพรวมมีความเหมาะสมทุกด้าน แต่อาจพิจารณาปรับในเรื่องการวางแผนจัดการเรียนการสอนบางรายวิชาให้เหมาะสม การมอบหมายอาจารย์ผู้สอนภาคปฏิบัติตามวุฒิการศึกษา และการเตรียมนักศึกษาก่อนส่งฝึกภาคปฏิบัติ
2. ด้านบริบทของหลักสูตร (Context) หลักสูตรมีความสอดคล้องกับปณิธาน ปรัชญา และวิสัยทัศน์ ทั้งระดับมหาวิทยาลัยและระดับคณะพยาบาลศาสตร์ วัตถุประสงค์และโครงสร้างของหลักสูตรมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ตอบสนองผู้เรียนและสังคม แต่ยังไม่ตอบสนองการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
3. ด้านปัจจัยนำเข้าของหลักสูตร (Input) คุณภาพและคุณสมบัติของอาจารย์เป็นไปตามเกณฑ์ของสภาการพยาบาล แต่ควรพิจารณาปรับปรุงเรื่องสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอน รวมทั้งควรพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ
4. ด้านกระบวนการของหลักสูตร (Process) กระบวนการจัดการเรียนการสอนมีความเหมาะสม
5. ด้านผลผลิตของหลักสูตร (Output) ในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผู้สำเร็จการศึกษามีคุณภาพพอสมควร แต่ในด้านทักษะการปฏิบัติงาน ผู้สำเร็จการศึกษาต้องพัฒนาความสามารถของตนให้มากขึ้น

Abstract

This study is a descriptive research with an objective to evaluate the quality of nursing science curriculum (revision as of 2012). The Faculty of Nurse, Pathumthani University, studies problems and obstacles in curriculum management. The study's sample consists of curriculum executive committees, instructors, current students, coaching nurses at training resources, graduates, and supervisors of the graduates. The study's tool is a structured interview, the questionnaires and the study create a discussion group (Focus Group). The questionnaires are verified the validity of the tool by the experts. This study analyzes quantitative data by frequency, percentage, mean, and standard deviation.

* อาจารย์ประจำคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

The study finds that

1. Curriculum management. Overall, the curriculum management is appropriate in all area. Nonetheless, the University should consider improving curriculum planning for some courses, instructor assignment according to their educational qualifications, and student preparation before their practical training.

2. Context. The curriculum context is consistent with the philosophy and vision of the University and of the Faculty of Nurse. The objectives and the structure of the curriculum are appropriate to the environment and target the learner and society. However, they are not applicable to the ASEAN community.

3. Input. The quality and qualifications of the instructors meet the Nursing Council criteria. However, the University should consider to improve the teaching-learning support, including the development of information technology.

4. Process. The teaching management is reasonable.

5. Output. In the learning achievement, the graduates are moderate quality. Nonetheless, in their practical training, the graduates should further improve their practical skills.

บทนำ

สืบเนื่องจาก พ.ร.บ.การศึกษา พ.ศ. 2542 มาตรา 47 ระบุให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ซึ่งประกอบด้วยระบบการประกันคุณภาพภายในและระบบการประกันคุณภาพภายนอก ระบุให้หลักเกณฑ์และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ในมาตรา 48 ให้มีการจัดทำรายงานประจำปีเพื่อเปิดเผยต่อสาธารณชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และขณะเดียวกันเพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายนอกด้วย และตามมาตรา 49 กำหนดให้มีการประเมินคุณภาพภายนอกอย่างน้อย 1 ครั้งในทุก 5 ปี ด้วย (ราชกิจจานุเบกษา, 2542) ต่อมาเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2552 กระทรวงศึกษาธิการได้ออกประกาศกำหนดมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาพยาบาลศาสตร์ พ.ศ.2552 ประกาศว่ากำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาที่กำลังเปิดสอนอยู่ ปรับปรุงหลักสูตรให้เป็นไปตามที่ประกาศ ให้เสร็จสิ้นภายในปีการศึกษา 2555 และต่อจากนั้นปรับปรุงหลักสูตรทุกๆ 5 ปี (ราชกิจจานุเบกษา, 2553)

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2549 เปิดดำเนินการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ ซึ่งสภาการพยาบาลให้การรับรองสถาบันการศึกษาและให้ความเห็นชอบหลักสูตร เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2550 หลักสูตรที่ใช้ครั้งแรก คือ หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต พ.ศ.2550 ดำเนินการสอนนักศึกษาพยาบาลศาสตรรุ่นแรก ในวันที่ 9 มิถุนายน 2550 มีผู้สำเร็จการศึกษาจากหลักสูตรบัณฑิต พ.ศ.2550 แล้วจำนวน 279 คน ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2555 หลังเปิดดำเนินการ 5 ปี คณะพยาบาลศาสตร์ได้ปรับปรุงหลักสูตร คือหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2555) นับถึง ณ เวลาที่ทำวิจัยนี้ ยังไม่มีผู้สำเร็จการศึกษาจากหลักสูตรนี้เลย แต่กำลังจะสำเร็จเมื่อสิ้นสุดปีการศึกษา 2559 นี้ การใช้หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2555) จนถึงปัจจุบัน นับเป็นเวลา 5 ปี จึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่ต้องปรับปรุงหลักสูตร อีกครั้ง คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จึงได้วางแผนประเมินหลักสูตรที่กำลังใช้อยู่คือหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต พ.ศ.2555 เพื่อนำผลที่ได้ไปปรับปรุงหลักสูตรเพื่อใช้ในปีการศึกษา 2560 ต่อไป

ผู้วิจัยและคณะจึงสนใจที่จะดำเนินการประเมินหลักสูตร ตามแนวคิดทฤษฎีการประเมินหลักสูตรของ Daniel L. Stufflebeam โดยใช้ CIPP Model เริ่มตั้งแต่วิเคราะห์เอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ประเมินปัจจัยนำเข้า ประเมินกระบวนการ และประเมินผลผลิต เพื่อหาคำตอบว่าการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่ได้ดำเนินการและปรับปรุงมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2555 บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ เพื่อพิจารณาเปรียบเทียบและตัดสินใจเกี่ยวกับองค์ประกอบต่างๆในระบบหลักสูตรว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร หลักสูตรมี

ประสิทธิภาพเพียงใด มีผลกระทบอย่างไร เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปประกอบการปรับปรุงหลักสูตรต่อไปใหม่ ที่ยึดกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2552 เป็นสำคัญในการปรับปรุงหลักสูตรด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินคุณภาพหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2555) คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี
2. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการบริหารหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2555)

ขอบเขตของการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยแบบพรรณนา (Descriptive Research) เพื่อประเมินหลักสูตรทั้งระบบตามแนวคิดทฤษฎีการประเมินหลักสูตร CIPP Model ของ Stufflebeam คือ ประเมินด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลลัพธ์ของหลักสูตร
2. กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ คณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหลักสูตร ได้แก่ คณะกรรมการบริหารหลักสูตร คณะกรรมการจัดการเรียนการสอน และผู้รับผิดชอบหลักสูตร อาจารย์ผู้สอน และอาจารย์พิเศษ นักศึกษาปัจจุบัน คือนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 พยาบาลพี่เลี้ยงในแหล่งฝึก ผู้สำเร็จการศึกษาและผู้บังคับบัญชาของผู้สำเร็จการศึกษา
3. เครื่องมือวิจัย มี 3 ประเภท คือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) แบบสอบถาม (Questionnaire) และแนวคำถามในการทำ Focus group
  - 3.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ใช้สำหรับคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหลักสูตร ได้แก่ คณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการจัดการเรียนการสอน และผู้รับผิดชอบหลักสูตร
  - 3.2 แบบสอบถาม มีจำนวน 4 ชุด แต่ละชุดแยกตามกลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้อง คือ ชุดที่ 1 ใช้สำหรับอาจารย์ผู้สอนและอาจารย์พิเศษ ชุดที่ 2 ใช้สำหรับนักศึกษาปัจจุบัน ได้แก่ นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 ชุดที่ 3 ใช้สำหรับพยาบาลพี่เลี้ยงในแหล่งฝึก ชุดที่ 4 ใช้สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาและผู้บังคับบัญชาของผู้สำเร็จการศึกษา
  - 3.3 แนวคำถามในการทำ Focus group ใช้สำหรับนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 4
4. ระยะเวลาในการดำเนินการ ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2559 ถึงเดือนธันวาคม 2559

ผลการวิจัย

สรุปข้อมูลทั่วไป

คณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหลักสูตรทั้งหมดเป็นอาจารย์เพศหญิง ส่วนใหญ่ทำงานในคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี เป็นเวลานาน 7-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 64.3 ส่วนใหญ่มีเวลาในการบริหารเกี่ยวกับหลักสูตรนาน 1-3 ปี คิดเป็นร้อยละ 50.0 ส่วนใหญ่อายุมากกว่า 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 71.4 และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 92.9 เช่นเดียวกันอาจารย์ผู้สอนทั้งหมดเป็นอาจารย์เพศหญิง ส่วนใหญ่ทำงานในคณะพยาบาลศาสตร์ นาน 7-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 42.9 ส่วนใหญ่อายุมากกว่า 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 52.4 และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 81.0 ส่วนพยาบาลพี่เลี้ยงในแหล่งฝึก ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 94.7 ส่วนใหญ่อายุ 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 47.4 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 57.9 และส่วนใหญ่ทำงานในโรงพยาบาลศูนย์ คิดเป็นร้อยละ 47.4

สำหรับนักศึกษาปัจจุบัน คือนักศึกษาชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 94.7 จำนวนนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 มีจำนวนใกล้เคียงกันมาก สำหรับผู้สำเร็จการศึกษา ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 92.6 ส่วนใหญ่อายุ 20-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 97.1 และส่วนใหญ่ทำงานในโรงพยาบาล

คิดเป็นร้อยละ 98.5 โดยผู้บังคับบัญชาของผู้สำเร็จการศึกษา ส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าตึก คิดเป็นร้อยละ 97.1 ส่วนใหญ่ อายุ 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 61.8 และทำงานในโรงพยาบาล คิดเป็นร้อยละ 98.5

สรุปผลการศึกษาด้านการบริหารหลักสูตร

การวางแผนจัดการเรียนการสอนส่วนใหญ่เหมาะสม แต่ควรปรับปรุงบางรายวิชา เช่น วิชาปฏิบัติหลักการพยาบาล และวิชาปฏิบัติการพยาบาลมารดา-ทารกและการผดุงครรภ์ 1 โดยวางแผนจัดให้ฝึกคู่กับวิชาภาคปฏิบัติวิชาอื่น เพื่อให้จำนวนนักศึกษาในแต่ละกลุ่มน้อยลง อาจารย์ผู้สอนภาคปฏิบัติสามารถนิเทศได้ทั่วถึง วิชาปฏิบัติสร้างเสริมสุขภาพ ควรเรียนทฤษฎีให้เสร็จก่อนฝึกภาคปฏิบัติ สำหรับการประสานงานกับแหล่งฝึกมีความเหมาะสม แต่ถ้าในบางวิชาที่อาจส่งไปซ้อนกับสถาบันอื่น ควรประสานตั้งแต่ต้นปี คณะพยาบาลศาสตร์มีการเอื้อประโยชน์ทางวิชาการแก่แหล่งฝึก มีการประชุมชี้แจงกับแหล่งฝึกตลอดเวลาและทุกครั้งก่อนส่งฝึก ให้ความสำคัญและยอมรับอาจารย์พี่เลี้ยงจากแหล่งฝึกเป็นอย่างดี สิ่งที่ต้องปรับปรุง คือ เรื่องการมอบหมายอาจารย์ผู้สอนภาคปฏิบัติจากคณะฯ ไปนิเทศนักศึกษา ควรเป็นอาจารย์ที่จบตรงสาขาหรือมีประสบการณ์ตรง และควรมีการเตรียมความพร้อมนักศึกษาก่อนส่งไปฝึกปฏิบัติ

สรุปผลการศึกษาด้านบริบทของหลักสูตร

ในระดับมหาวิทยาลัย หลักสูตรกับปณิธานและวิสัยทัศน์ มีความสอดคล้องกัน ในระดับคณะหลักสูตรปณิธาน ปรัชญา และวิสัยทัศน์ มีความสอดคล้องกัน หลักสูตรสอดคล้องกับความต้องการแก้ไขปัญหาสุขภาพชุมชน วัตถุประสงค์ของหลักสูตรสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ในระดับปานกลางถึงมากที่สุด ตอบสนองความต้องการของนักศึกษาได้ในระดับมากถึงมากที่สุด แต่ยังไม่ตอบสนองการก้าวสู่ประชาคม ASEAN ในด้านเนื้อหาสาระของหลักสูตรมีความครอบคลุมและสามารถนำไปใช้ในการตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการและชุมชนได้มากถึงมากที่สุด เนื้อหาวิชาในหมวดวิชาชีพมีจำนวนหน่วยกิตเพียงพอ แต่หมวดวิชาอื่นมีหน่วยกิตมากเกินไป บางวิชามีเนื้อหาซ้ำซ้อนกัน เช่น วิชาการพยาบาลเด็กและวัยรุ่นกับวิชามารดา-ทารกและการผดุงครรภ์ ในหัวข้อการพยาบาลทารกแรกเกิด

สรุปผลการศึกษาด้านปัจจัยนำเข้าของหลักสูตร

อาจารย์มีคุณภาพและมีคุณสมบัติตามเกณฑ์สภาการพยาบาล แม้ถ้าอาจารย์บางคนไม่มีประสบการณ์ด้านการสอน จะได้รับการส่งไปอบรมศาสตร์และศิลป์ทางการสอน อาจารย์และนักศึกษาประเมินตรงกันว่าอาจารย์ผู้สอนเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและจิตสำนึกในหน้าที่ และเป็นแบบอย่างที่ดีต่อวิชาชีพ และมีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพมาก ส่วนในด้านนักศึกษา ควรปรับปรุงระบบการคัดเลือก โดยคัดเลือกนักศึกษาที่มีคะแนน GPA สูงกว่าที่ปฏิบัติอยู่

สรุปผลการศึกษาด้านกระบวนการของหลักสูตร

พบว่าวิธีสอนยังใช้วิธีการสอนแบบบรรยายเป็นส่วนใหญ่ และควรต้องปรับปรุงเรื่องการประเมินผลการเรียนการสอน สำหรับเรื่องการให้คำปรึกษาของอาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์พิเศษ และอาจารย์กลุ่มสาขาวิชาอื่น มีหลายประเด็นที่ไม่ตรงกัน ส่วนในเรื่องกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่จะสามารถพัฒนาศักยภาพนักศึกษา ให้เกิดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 นั้น สามารถปฏิบัติได้บางวิชา และบางวิชาอยู่ระหว่างพัฒนากระบวนการสอน

สรุปผลการศึกษาด้านผลผลิตของหลักสูตร

พบว่าคุณสมบัติ คุณลักษณะ ความรู้ความสามารถของผู้สำเร็จการศึกษา ยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่คาดหวัง บางคนตั้งใจเรียน สนใจ ผลการสอบสภาฯ แต่บางคนไม่ตั้งใจเรียน ไม่ขยัน ผลการสอบได้คะแนนน้อย

ผู้สำเร็จการศึกษาประเมินตนเองว่าสามารถปฏิบัติงานตามทักษะ 6 ด้านได้ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยมากที่สุดในเรื่องการมีน้ำใจและเอื้ออาทรต่อผู้รับบริการ การมีความซื่อสัตย์ ขยัน อดทน ปฏิบัติการพยาบาลด้วยคุณธรรม จริยธรรม และการตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นคนของผู้รับบริการ เรื่องการปฏิบัติร่วมกับเพื่อนร่วมงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เรื่องการปฏิบัติการพยาบาลต่อผู้ให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพ และเรื่องการให้การพยาบาลด้วยความเต็มใจ ไม่รังเกียจผู้ให้บริการ ในภาพรวม ผู้สำเร็จการศึกษาประเมินตนเองว่าสามารถปฏิบัติงานในระดับมาก แต่ประเด็นนี้ ผู้บังคับบัญชาของผู้สำเร็จการศึกษา ประเมินการปฏิบัติงานของผู้สำเร็จการศึกษามี

ความสามารถระดับมากเฉพาะในด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และด้านทักษะการปฏิบัติเชิงวิชาชีพ ส่วนในด้านอื่นๆประเมินว่ามีความสามารถในระดับปานกลาง เช่น เรื่องการนำผลการวิจัยมาประยุกต์ใช้ ความคิดริเริ่มและเสนอความคิดเห็น เรื่องให้คำปรึกษาการปฏิบัติงาน การแก้ไขความขัดแย้งและแก้ปัญหา เป็นต้น

อภิปรายผล

1. ในการประเมินหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2555) ด้านบริบท เป็นการประเมินเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และโครงสร้างของหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และตอบสนองผู้เรียนและสังคม ซึ่งพบว่าหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2555) มีความเหมาะสมในด้านบริบทในระดับมาก ระดับมหาวิทยาลัย ปณิธาน วิสัยทัศน์ มีความสอดคล้องกัน ระดับคณะ หลักสูตร ปรัชญา และวิสัยทัศน์ มีความสอดคล้องกับเนื้อหาหลักสูตร สามารถเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาสุขภาพชุมชนได้ หลักสูตรตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและสังคมในระดับมาก การประเมินประเด็นนี้ เป็นการประเมินในภาพกว้าง เพียงช่วยอธิบายและขยายความชัดเจนในสภาพแวดล้อม สภาพที่พึงปรารถนา และสถานที่เป็นจริง บ่งชี้สภาพที่ต้องการ (Stuffle beam อ้างถึงใน วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554) สืบเนื่องจากเมื่อมีการจัดทำหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2555) นั้น มีการคำนึงถึงสถานการณ์ภายนอกหรือการพัฒนาที่จำเป็นต้องนำมาพิจารณาในการวางแผนหลักสูตร เช่น สถานการณ์หรือการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทางสังคม และวัฒนธรรม สถานการณ์ทางระบบสุขภาพ ทางการศึกษา และทางวิชาชีพการพยาบาล ซึ่งพบปัญหาสำคัญ ณ เวลานั้นคือการขาดแคลนพยาบาล ปัญหาภาพลักษณ์วิชาชีพ และผลลัพธ์ด้านสุขภาพกับมาตรฐานการบริการพยาบาล (ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ, 2552) ขณะที่วิชาชีพพยาบาลเป็นวิชาชีพที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยมาก เนื่องจากต้องมีส่วนช่วยบรรเทาปัญหาทางสุขภาพของสังคม เช่น ภัยคุกคามต่อสุขภาพจากพฤติกรรมเสี่ยง ความเสี่ยงจากการบริโภค ปัญหาสุขภาพจิต เป็นต้น ดังนั้นหลักสูตรจึงมีความสำคัญต่อสังคมอย่างยิ่ง

ผลการประเมินที่พบว่าประเด็นต่างๆเกี่ยวกับบริบทของหลักสูตรมีความเหมาะสมในระดับมากถึงมากที่สุด แสดงว่ามีการยอมรับว่าเป็นหลักสูตรที่มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน ผู้เกี่ยวข้องเข้าใจง่าย เป็นหลักสูตรที่ผู้เรียนสนใจ สอดคล้องกับข้อมูลในชุมชน นับว่าเป็นหลักสูตรที่ดีได้ (ชัยรัตน์ สุทธิรัตน์, 2556) และจากผลการประเมินที่พบว่ารายวิชาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21ยังมีน้อย เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาปรับปรุงในศตวรรษที่ 21 สังคมต้องการบัณฑิตที่เป็นผู้วิสัยทัศน์ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ สามารถเลือกรับหรือเลือกปฏิเสธ สามารถติดต่อสื่อสาร ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ใฝ่รู้ เรียนรู้ได้ตลอดเวลา (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554) ดังนั้น ในการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรครั้งต่อไปควรต้องให้มีความยืดหยุ่น ให้สามารถแก้ปัญหาได้ ให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับกระบวนการและเทคโนโลยีใหม่ได้อย่างดียิ่ง สร้างสรรค์ และยึดมั่นในการเรียนรู้ตลอดชีวิตไปพร้อมๆกัน

2. หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2555) มีความเหมาะสมในด้านปัจจัยนำเข้าในระดับมาก องค์ประกอบของปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย เนื้อหาวิชา อาจารย์ บุคลากร นักศึกษา วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน อาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่ามีอาจารย์มีคุณธรรมและจิตสำนึกในหน้าที่และเป็นแบบอย่างในระดับมากที่สุด มีบุคลากรที่เต็มใจให้บริการด้านการเรียนการสอน สามารถช่วยให้การทำงานของอาจารย์เป็นไปด้วยดี นักศึกษาพยาบาลชื่นชมอาจารย์มากที่สุดด้วย ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าจะมีความสำคัญมาก ดังพระราชดำรัสพระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่ครูอาวโส ในโอกาสเข้าเฝ้าฯ วันเสาร์ ที่ 21 ตุลาคม 2521...ครูที่แท้จริงนั้นต้องเป็นผู้ทำแต่ความดี คือ ต้องหมั่นขยันและอดสาเหพาเพียร ต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละ ต้องหนักแน่นอดทน และอดกลั้น สำรวม ระวังความประพฤติปฏิบัติของตน ให้อยู่ในระเบียบ แบบแผนที่ดีงาม รวมทั้งต้องซื่อสัตย์ รักษาความจริงใจ วางใจเป็นกลาง ไม่ปล่อยไปตามอำนาจอคติ..... และการที่มึนนักศึกษาที่มีความสามารถในการติดต่อสื่อสาร นำทางความคิดสร้างสรรค์และจริยธรรม และสามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่น แม้ว่าจะมีปัญหาด้านวัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน และอาคารสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก ว่าเหมาะสมปานกลางก็ตาม

ในด้านสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอน เช่น วัสดุ อุปกรณ์ สื่อการสอน อาคารสถานที่ ทั้งอาจารย์และนักศึกษาประเมินตรงกันว่าต้องปรับปรุง เพราะพบปัญหาในปัจจุบันว่ามีห้องเรียนจำกัด ไม่มีห้องประชุมกลุ่มย่อยภายในห้องขาดความพร้อมของอุปกรณ์สื่อที่ใช้ประกอบการสอน บรรยากาศในห้องเรียนเหมาะสมน้อย อาจเนื่องมาจากการวางแผนการใช้ห้องเรียนในระยะแรกของการก่อตั้งมหาวิทยาลัย มีการวางแผนจัดห้องบรรยายทุกห้อง ทุกอาคาร เป็นห้องเรียนของนักศึกษาทุกหลักสูตร แต่ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2550 เป็นต้นมา คณะพยาบาลศาสตร์เปิดหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ซึ่งเป็นหลักสูตร 4 ปี รับนักศึกษาพยาบาล รุ่นละ 80 คน และเปิดหลักสูตรผู้ช่วยพยาบาล ปีละ 2 รุ่น ๆ ละประมาณ 100 คน จึงเกิดปัญหาห้องเรียนไม่เพียงพอ วัสดุอุปกรณ์และสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอนไม่เพียงพอได้ จากผลจากการประเมินองค์ประกอบปัจจัยเบื้องต้นแล้วมีปัญหา อาจส่งผลถึงการบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และอาจส่งผลถึงการออกแบบการใช้หลักสูตรต่อไปเพื่อความเหมาะสมด้วย (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554) จึงเป็นเรื่องที่มหาวิทยาลัยต้องให้ความสำคัญและแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง

3. หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2555) มีความเหมาะสมในด้านกระบวนการในระดับมาก กระบวนการของหลักสูตร ประกอบด้วย การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และการจัดกิจกรรมของหลักสูตร ซึ่งคณะพยาบาลศาสตร์ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาพยาบาลศาสตร์ พ.ศ.2552 นอกจากนี้ กระบวนการจัดการเรียนการสอน ต้องถือปฏิบัติตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัยปทุมธานี ว่าด้วยการจัดการศึกษาระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2559 อีกด้วย และในการดำเนินการต่างๆ เหล่านี้ จะได้รับการตรวจสอบจากระบบการประกันคุณภาพการศึกษาประจำปีอีกด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2553) จากผลการประเมินที่พบว่าวิธีการสอนเป็นบรรยายเป็นส่วนใหญ่ นั้น มหาวิทยาลัยปทุมธานี เห็นความสำคัญในเรื่องนี้อย่างยิ่ง จึงจัดประชุมวิชาการเรื่อง ครูไทยในศตวรรษที่ 21 ที่เขาใหญ่ เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2559 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าประชุมคืออาจารย์ทุกคน เข้าใจบทบาทของตนในการจัดการเรียนการสอนให้นักศึกษาเกิดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และสามารถวางแผนการสอนที่มีรูปแบบการสอนหลากหลาย จากผลการประเมินหลักสูตรที่พบว่ามีความจำเป็นที่มหาวิทยาลัยปทุมธานี ที่มีการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้มีทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 วิจารย์ พานิช (2555) ได้กล่าวถึงทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ไว้ว่า สารวิชาที่มีความสำคัญ แต่ไม่เพียงพอสำหรับการเรียนรู้เพื่อมีชีวิตในโลกยุคศตวรรษที่ 21 ปัจจุบันการเรียนรู้สาระวิชา (content หรือ subject matter) ควรเป็นการเรียนจากการค้นคว้าเองของศิษย์ โดยครูช่วยแนะนำและช่วยออกแบบกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนแต่ละคนสามารถประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของตนเองได้

4. จากผลการประเมินหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2555) พบว่าผลผลิตหรือผู้สำเร็จการศึกษามีความเหมาะสมระดับมาก ผลผลิตของหลักสูตร หมายความว่าผู้สำเร็จการศึกษาที่มีคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ และมีสมรรถนะทางการพยาบาล การประเมินขั้นตอนนี้เพื่อตรวจสอบผลการจัดการเรียนการสอนและการตอบสนองวัตถุประสงค์ของหลักสูตร แม้ว่าตามความเป็นจริง ณ เวลาที่กำลังประเมินหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2555) อยู่ นี้ ยังไม่มีผู้สำเร็จการศึกษาเลยก็ตาม เพราะผู้สำเร็จการศึกษาจากหลักสูตรนี้ รุ่นแรกจะสำเร็จเมื่อสิ้นปีการศึกษา 2559 ผลการประเมินที่พบว่าอาจารย์และพยาบาลที่เลี้ยงในแหล่งฝึกเห็นตรงกันว่า ผู้สำเร็จการศึกษาจากคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี มีคุณลักษณะตามที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากทุกเรื่อง เป็นพยาบาลวิชาชีพที่มีคุณภาพ จึงสามารถกล่าวได้ว่า การจัดการศึกษาพยาบาลของคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง การจัดการศึกษาพยาบาล เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่ง ที่สามารถช่วยสร้างคุณภาพให้เกิดแก่พยาบาลได้ เพราะคุณภาพการพยาบาลและการจัดการศึกษาพยาบาลมีความเชื่อมโยงกัน ต้องอาศัยทั้งความรู้ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ประสบการณ์ และทักษะการพยาบาลในทุกะดับของการศึกษา การจัดการศึกษาพยาบาลเอง มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงทางการพยาบาลเพื่อให้การพยาบาลมีคุณภาพ (กนกพร นทีธนสมบัติ, 2550) สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของภัทรพร อรัณยภาค และคณะ (2551) ที่ประเมินหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม พบว่าผลผลิตจากหลักสูตรนี้มีคุณลักษณะทั่วไปและคุณลักษณะทางวิชาชีพพยาบาลตรง

ตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร สามารถประสานงานและให้ความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นได้ มีเจตคติที่ดี รักและภูมิใจในวิชาชีพพยาบาลในระดับดี มีคุณธรรมจริยธรรมและเคารพสิทธิมนุษยชนในการปฏิบัติการพยาบาลในระดับดี

ผลการประเมินที่ผู้สำเร็จการศึกษาประเมินตนเองว่าสามารถปฏิบัติงานตามทักษะ 6 ด้านโดยมีความสามารถด้านคุณธรรม จริยธรรมในระดับมากที่สุด ส่วนทักษะด้านอื่น ๆ มีความสามารถในระดับมากที่สุดสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ศศิกัญจน์ สุกุลปัญญวัฒน์ (2557) ที่ประเมินหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย พบว่า ผลลัพธ์ของนักศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของบัณฑิตสาขาพยาบาลศาสตร์ 6 ด้าน คือ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรู้ ด้านทักษะทางปัญญา ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ ด้านทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงตัวเลข เทคโนโลยีสารสนเทศ และด้านทักษะการปฏิบัติ ซึ่งเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันทั้งของอาจารย์และนักศึกษา และสอดคล้องกับผลการวิจัยของรุ่งนภา จันทรา (2559) ที่ศึกษาพบว่านักศึกษาของวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุราษฎร์ธานี มีคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามกรอบ มคอ.แห่งชาติในระดับมาก และพบว่ามีปัจจัยด้านความสุขในการเรียน ปัจจัยด้านรูปแบบของการเรียนรู้ และปัจจัยด้านสภาพของสิ่งแวดล้อมในการเรียนมีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .001 และการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพและกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษา จะส่งผลต่อลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ต่อไปด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2553) ดังที่ว่า การจะสอนผู้เรียนให้เกิดมีคุณสมบัติด้านคุณธรรม จริยธรรมทักษะทางปัญญา ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับความรับผิดชอบ การวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศนั้น การสอนอย่างเดียวไม่พอ ต้องเสนอทั้งกรอบของหลักสูตร การสอน การจัดกิจกรรมของนักศึกษาและจัดสิ่งแวดล้อม จะช่วยให้อาจารย์สามารถสร้าง “เด็กสมบูรณ์” ได้ นี่ถือเป็นปัจจัยสู่ความสำเร็จ

ผลการประเมินที่พบว่าผู้บังคับบัญชาของผู้สำเร็จการศึกษา ประเมินผู้สำเร็จการศึกษาว่ามีความสามารถมาก เฉพาะเรื่องด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และด้านทักษะการปฏิบัติเชิงวิชาชีพ ส่วนทักษะด้านอื่น ๆ คือ ด้านความรู้ความสามารถ ด้านทักษะทางปัญญา และด้านทักษะการสื่อสารและเทคโนโลยีสารสนเทศ ยังต้องมีการพัฒนาปรับปรุงทั้งหมด แสดงว่าผู้บังคับบัญชาของผู้สำเร็จการศึกษา ตั้งความคาดหวังต่อผู้สำเร็จการศึกษาไว้อีกระดับหนึ่ง ในทำนองเดียวกันผู้สำเร็จการศึกษาเองก็มีความคาดหวังต่อผลการปฏิบัติงานของตนเช่นกัน แต่เป็นความคาดหวังมีความเกี่ยวข้องกับความพยายามในการปฏิบัติงานคาดหวังต่อผลลัพธ์ซึ่งเชื่อมโยงกับรางวัลตอบแทน หรือการขึ้นเงินเดือน หรือความภาคภูมิใจ เป็นต้น (Bartol and other, 1998 อ้างถึงใน สุกัญญา เพิ่มสุข, 2553) ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาอาจต้องหากวิธีสร้างแรงจูงใจ กระตุ้นให้ผู้สำเร็จการศึกษาเหล่านั้นสร้างผลงาน เช่น การให้การยอมรับ การมอบหมายงานที่ท้าทายตรงความสามารถ การให้ ความรับผิดชอบและการให้โอกาสก้าวหน้าในการทำงาน เพื่อให้ผลการปฏิบัติงานของผู้สำเร็จการศึกษาดีขึ้น มีประสิทธิภาพขึ้นทุกทักษะเกิดผลดีต่อผู้ใช้บริการต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรลดจำนวนหน่วยกิต ทั้งหน่วยกิตของหลักสูตร และหน่วยกิตของรายวิชาบางวิชา ซึ่งส่งผลถึงการปรับปรุงคำอธิบายรายวิชาให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงด้วย

2. ทบทวนและวางแผนจัดการเรียนการสอน เพื่อแก้ไขปัญหาในเรื่องต่อไปนี้

2.1 การวางแผนรายวิชาภาคปฏิบัติ ให้คำนึงถึงคุณสมบัติของอาจารย์ ความสามารถในการนิเทศ นักศึกษาได้ทั่วถึง นักศึกษามีความรู้ก่อนฝึกภาคปฏิบัติ และเรียนรู้อย่างมีความสุข

2.2 ทบทวนเนื้อหาวิชา

2.2.1 บางวิชาอาจบูรณาการกันได้ เช่น วิชาปฏิบัติการบริหารการพยาบาล กับวิชาการพยาบาล

ขั้นรวบยอด

2.2.2 บางวิชาลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหา เช่น วิชาการพยาบาลเด็กและวัยรุ่น กับวิชาการพยาบาลมารดา-ทารกและการผดุงครรภ์

2.2.3 วิชาที่มีเนื้อหาสัมพันธ์กันทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ควรจัดให้เรียนภาคทฤษฎีก่อน

2.3 การวางแผนเตรียมนักศึกษาให้พร้อมก่อนส่งฝึกภาคปฏิบัติ ทั้งด้านความรู้ทางทฤษฎีและปฏิบัติ

2.4 การวางแผนจัดการเรียนการสอนทุกรายวิชาทางการพยาบาล ให้มีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

2.5 จัดอบรมเรื่องการวัดและประเมินผลการศึกษาแก่อาจารย์ และมีการทบทวนเป็นระยะๆ

3. ควรส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพอาจารย์อย่างเป็นระบบ ต่อเนื่องและชัดเจน ทั้งด้านความรู้ คุณวุฒิ การศึกษา ตำแหน่งทางวิชาการ การวิจัยและผลงานทางวิชาการ

4. ควรปรับปรุงการบริหารจัดการสิ่งสนับสนุนการเรียนการสอน เพื่อเอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และดำเนินการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรประเมินหลักสูตรแบบต่อเนื่องทุก 5 ปี เพื่อพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ความต้องการของผู้เรียน และบริบททางการศึกษา ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

2. ควรทำวิจัยในชั้นเรียน เพื่อนำผลลัพธ์มาพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ เกิดประโยชน์ต่อนักศึกษารุ่นต่อไป

3. การวิจัยครั้งนี้เป็นกระบวนการเก็บข้อมูลที่เน้นข้อมูลเชิงปริมาณ ทำให้อาจได้รับข้อมูลไม่ครอบคลุม การประเมินหลักสูตรเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนมาก จึงควรเพิ่มการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพให้มากขึ้น เช่น ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ผู้สอนโดยตรง สัมภาษณ์พยาบาลพี่เลี้ยงจากแหล่งฝึกโดยตรง เป็นต้น

บรรณานุกรม

กนกพร นทีสมบัติ. (2550). “คุณภาพการพยาบาลและการจัดการศึกษา.” วารสาร มฉก.วิชาการ. 21, 34-52.

ชนิษฐา นันทบุตร. (2552). แผนที่จะการวิจัยกับวิชาชีพการพยาบาล. กรุงเทพมหานคร : ที่คิวพี.

ภัทรพร อรัณยภาค และคนอื่น ๆ. (2551). “การประเมินผลหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2544) โดยใช้แบบจำลองซีบี (CIPP Model).” วารสารการพยาบาลและการศึกษา. 3, 7-15.

ไพฑูรย์ สีนารัตน์. (2553). กลยุทธ์การสอนตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ราชกิจจานุเบกษา. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. เล่ม 116/ตอนที่ 74 ก/หน้า 1/19 สิงหาคม 2542.

_____. (2553). ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี สาขาพยาบาลศาสตร์ พ.ศ.2552. เล่ม 127 ตอนพิเศษ 3 ง วันที่ 11 มกราคม 2553.

วิจารณ์ พานิช. (2554). วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทตาพับลิเคชั่น จำกัด.

วิชัย วงษ์ใหญ่. (2554). การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : อาร์ แอนด์ ปรีนท์.

ศศิกาญจน์ สกุลปัญญวัฒน์. (2554). การประเมินหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554). คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย.